

ONDERDUIKEN EN VERRAAD

- I. *Introductie voor de leerkracht*
- II. *Lesdoelen*
- III. *Inleesteksten*
- IV. *Lessuggesties*

I. Introductie voor de leerkracht.

In deze les(sen) vertelt u hoe Roosje en haar broer en moeder moeten onderduiken om te voorkomen dat zij in kamp Westerbork belanden. Haar broer vindt in het zuiden van Nederland onderdak bij familie van zijn vriendin, Roosje en haar moeder duiken onder in Naarden. Daar worden ze uiteindelijk verraden.

Deze les wil de leerlingen duidelijk maken waarom Joden moesten onderduiken en wat dat voor hen betekende. Ook gaan zij onderzoeken wat mensen beweegt om onderduikers te verraden. Dat gebeurt allemaal tegen de achtergrond van de volgende historische ontwikkelingen: in snel tempo worden er vrijheid beperkende maatregelen getroffen door de Duitsers. Joden worden afgezonderd van de rest van de bevolking. Joden doen er steeds minder toe. Ze worden door de Nazi's als minderwaardig beschouwd. De bezetter stimuleert Jodenhaat.

Er wordt gezegd dat het grootste deel van de Nederlanders tijdens de Tweede Wereldoorlog blijft doorleven alsof er weinig aan de hand is. Het lijkt alsof het hen ook niet interesseert dat Joden het steeds moeilijker krijgen en gediscrimineerd worden. Paul Glaser – de schrijver van 'Dansen met de vijand' – is daarvan ook overtuigd. Hij schrijft: *'er is in de oorlog niet veel verzet geweest, in het begin van de Duitse bezetting zelfs een zeker enthousiasme bij een deel van de bevolking'*. Uit onderzoek blijkt echter dat de meeste mensen vanaf het begin zeer anti-Duits waren. Maar tegelijkertijd voelden ze zich volkomen machteloos.

U leest de inleesteksten, de verhaallijn, en bekijkt de drie opdrachten. Opdracht 3 is een groepsopdracht die enige tijd kost. U gaat na of er een leuze gemaakt moet worden tussen de diverse opdrachten.

II. Lesdoelen

De leerlingen kunnen ....

- voorbeelden geven van maatregelen die in de Tweede Wereldoorlog de vrijheid inperkten
- uitleggen met welk doel Roosje gaat onderduiken
- uitleggen hoe en waarom mensen werden verraden
- uitleggen wie Roosje heeft verraden en met welk doel

De leerlingen kennen begrippen als ....

- Onderduik
- Persoonsbewijs
- Verraad
- Vooroordeel
- NSB

III. Inleesteksten.

1942: Onderduiken en verraad

Na zes weken eenzame opsluiting wordt Roosje vrijgelaten in juli 1942. Ter afwisseling van het lange stilzitten deed ze dansoefeningen en begon ze over haar jeugd te schrijven in een dagboek. Overal is te horen en te lezen dat de beperkingen voor Joden steeds meer toenemen. Zo moeten ze al hun geld en juwelen inleveren bij een bank in Amsterdam.

Op een gegeven moment moet de vader van Roosje zich melden voor gedwongen werk in werkkampen. De Duitsers beloven hem dat, als hij zich vrijwillig opgeeft en goed meewerkt, zijn familie veilig verder kan leven. Hij besluit daarom om mee te werken. Hij heeft een deel van het geld verstopt en meldt zich aan omdat hij denkt dat daardoor Roosje, haar broer en haar moeder wat minder in de gaten worden gehouden. Voor de meeste niet-Joden gaat het leven gewoon door. Sommigen interesseert het ook niet echt dat de joodse medeburgers het steeds moeilijker krijgen.

Roosje gaat door met haar dansschool. Het is een belangrijke bron van inkomsten voor haar familie en ze vindt het belangrijk om mensen wat afleiding te geven tijdens de bezetting. Ze wil dit seizoen afmaken en daarna zal ze naar Zwitserland gaan, waar een geliefde met wie ze een paar jaar geleden een relatie kreeg, op haar wacht.

Nog één keer wil ze een groot dansfeest organiseren. Een ruimte huren lukt niet omdat haar afkomst door het verraad van Leo bekend is. Ze bedenkt een alternatief en gaat met een grote groep leerlingen op de fiets naar een restaurant. Bij de Loonse en Drunense duinen Ze hebben een fantastische dag met dansen en muziek. Roosje realiseert zich dat dit de laatste keer was dat ze nog plezier kan hebben met haar dansschool-leerlingen. Ter herinnering zet ze het uitstapje op film.

Echt veilig voelt Roosje zich niet meer in Den Bosch. Te veel mensen weten door Leo dat ze een Joodse achtergrond heeft. Bovendien loopt ze risico omdat ze Joodse Nederlanders helpt onderduiken in het schuurtje achter haar huis. Dan haalt ze de Jodenster van de kleding. Dat is allemaal behoorlijk gevaarlijk want er woont een NSB'er in haar straat.

'Onderduikers' zijn mensen die door de Duitsers en de Nederlandse politie worden gezocht omdat ze in de fabriek of bij de boer moeten werken, Joods zijn of zich verzetten tegen de Duitsers. Deze mensen konden geholpen worden door ze valse persoonsbewiizen te geven of ze bij mensen thuis te verstoppert, zodat de Duitsers ze niet kunnen vinden.

Ondertussen begint Roosje zich af te vragen hoe ze met haar moeder uit de steeds benauwender situatie kan komen. Op een avond laat een dansleerling haar persoonsbewijs liggen. Ze prutst haar eigen foto in het gestolen persoonsbewijs en heet voortaan Lya Donkers. Als ooit haar echte naam bekend zou worden zou dat veel ellende betekenen.

[Filmfragment 'Onderduiken'](#) (Kijken tot 24:46. Via deze link begint het filmpje op het juiste moment, maar het fragment moet door de docent zelf op het juiste moment worden beëindigd)

Op 26 augustus 1942 worden Roosje, haar broer en haar moeder opgeroepen om zich te melden bij Westerbork. Westerbork was het kamp in Nederland waar de Duitsers Joden concentreerden op 6 oktober 1942, om ze later naar vernietigings- en werkkampen in het oosten van Europa te sturen.

Roosje en haar familie besluiten om onder te duiken. John, haar broer, kan bij familie van zijn vriendin onderduiken. Roosje regelt voor haarzelf en haar moeder valse identiteitspapieren en wordt door haar

oude vriend Kees van Meteren naar een onderduikadres in Naarden gestuurd. Het is het huis van vrienden van Kees, Henk en Magda Coljee.

Hij is een Nederlandse NSB'er en zij is een Duitse. Ze duiken dus onder bij de vijand! Henk en Magda kennen niet de ware reden waarom Roosje en haar moeder moeten onderduiken, en dat ze een valse identiteit hebben. Ze zijn niet alleen bereid om te helpen, maar blijken ook erg aardig.

Met haar valse persoonsbewijs bezoekt Roosje vrienden in verschillende steden. Ze kan zich zo nog lang vrij door het land bewegen en ze maakt zelfs plannen om haar vader te bevrijden uit het werkkamp. Voor ze hem kan bevrijden, wordt duidelijk dat hij niet langer in het werkkamp verblijft. Kees biedt aan om op onderzoek te gaan.

Voordat hij terug is, worden Roosje en haar moeder door een Nederlandse agent gearresteerd. Ze zijn verraden! Later wordt duidelijk dat Kees de verrader is. Kees had altijd te weinig geld en voor het doorgeven van onderduikers krijgt hij 7,50 gulden per persoon 'kopgeld'. Hij verdient dus 15 gulden.

NB. Het verraad door Kees van Meteren moet niet aan de klas worden verteld. In een van de opdrachten zoeken de leerlingen zelf de verrader en dient zich die aan via een geluidsfragment!

IV. Lessuggesties

U kunt de les(sen) beginnen door te vertellen over de situatie waarin Roosje raakt tussen 1940 en 1942. U kunt daarvoor putten uit de 'introdactie voor de docent' en de inleesteksten.

De les(sen) gaan in op discriminatie, onderduik en verraad. Daarover gaan de drie opdrachten waaraan de leerlingen werken. Opdracht 3 is een grote opdracht, een 'who dunnit' opdracht. Dit is een opdracht waarvan gebleken is dat de leerlingen die spannend vinden.